

Inhoudelijk verslag van het onderzoek: 'logolengte Zuidas.' Een pilotstudie.

Het project logolengte onderzoekt de lengte van beeldmerken hangend aan bedrijven gevestigd op de Zuid-as te Amsterdam. Wat is een logolengte? Een logolengte is de afstand van het beeldmerk tot aan de grond vermeerderd met de "lengte" van gebeurtenissen die voor de ontwikkeling van het logo van betekenis zijn geweest: de z.g. onzichtbare of ondergrondse "lengte" van het logo. (dia 1)

Van januari tot op heden ben ik bezig geweest met bronnenonderzoek naar verschillende gebeurtenissen/ verhalen die beeldmerken op de Zuidas oproepen.

In januari heb ik een studie naar de plek afgerond. In deze studie vat ik de plek "de Zuidas" niet op als een vaststaand geografisch gegeven. Immers tot honderd jaar geleden lag de Zuidas westelijker, omdat de nul graden meridiaan toen door Parijs liep. Ik vat de Zuidas op als een locatie die beschreven kan worden in lokale, regionale of internationale componenten van economische, politieke, culturele, kunstzinnige, geologische en historische verschijnselen. Afhankelijk van het verschijnsel waar de Zuid-as onderdeel vanuit maakt variëren haar eigenschappen en grenzen.

De relatie tussen de componenten is niet een geometrische. Het zijn ook geen a-priori eigenschappen, die ergens verborgen liggen te wachten totdat ze worden ontdekt. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar en in elkaar verwickeld en produceren elkaar. Zij bestaan niet autonoom, Ze bezitten geen eigenschappen voorafgaand aan de relatie. Zo produceert de snelweg een goede bereikbaarheid, en biedt zij een gratis uithangbord aan de logo's van bedrijven voor het drukke, voorbij rijdende autoverkeer. Omgekeerd dragen de bedrijven bij aan meer autoverkeer en een verbeterde infrastructuur. Op de Zuidas richt de aandacht zich in het algemeen op het internationale, vaak zakelijke karakter van de plek. Hier zijn lokale en internationale componenten echter met elkaar verbonden en in coproductie. Sterker, juist de plek met haar ondergrondse locale actoren : de veenrug, de polder, het grond - en oppervlaktewater, de grondmechanica, het zand, de infrastructuur, (treinen en schiphol) , de schaalvergrotingen in de bebouwing's grids, heeft de vestiging van (inter)nationale bedrijven geproduceerd.

De Zuidas verdeelt een 'flaneursstad' van Berlage en een tuinstad van van Eesteren; verdeelt het grondwaterniveau (dijk) en brengt 2 schaalvergrotingen in bebouwing bij elkaar. Hij vermorzelt oude boerderijen en heeft hele weilanden opgeslokt. Tegelijkertijd krijgt deze grenszone haar verschijningsvorm door lokale bijzonderheden, en de reactie van de omgeving op hem. Gemalen en pompen worden gebouwd, wegen aangelegd, grachten gegraven en wolkenkrabbers neergezet.

De snelweg, de trein en metro die op de grenszone en dijk zijn aangelegd en het vlakbij gelegen Schiphol produceren een uitstekende locatie voor (internationale) dienstverlenende bedrijven. De ruimte tussen de huizen dicteert de stedelijkheid niet, zoals in het plan van Berlage voor Amsterdam Zuid of wonen tussen het groen bij van Eesteren, de openbare ruimte wordt (mede) bepaald door de gebouwen die op hun beurt door de grond worden geproduceerd. De infrastructuur produceert grond die tot marktproduct is verheven. Men investeert tegenwoordige in andere producten die de grond voortbrengt. In plaats van tomaten, wortels, koeien en bloemen investeren banken, sportverenigingen en universiteiten in harde materialen die de grond indirect voortbrengt: kunstgras, gravel en gebouwen. Van zachte producten naar harde producten. We rooien nu diensten en geld. Toegegeven: het groeit er niet vanzelf, maar ook tomatenplanten moeten gepoot en bemest, bloemen moeten gezaaid en koeien moeten er gebracht en verzorgd worden.

Eigenschappen volgen uit relaties. Niet andersom. Dus niet: de torens kolonialisieren de grond en daarom zijn de torens een autonome actor. En ook niet: de grond produceert in haar eentje de inrichting van de bovengrond. Maar: de grond en de torens zijn 'intra-actieve' componenten. De

voortdurende (re)configuratie van de grond maakt de specifieke fysieke “internationale skyscraper city” kenbaar en diezelfde skyscraper city reconfigureert de grondverschijnselen. De grond en torens ‘richten’ elkaar in. De torens verharderen de grond en de grond is co-actor voor de productie van deze hoogbouw.

De dijk met de grenszone, de schaalvergroting van de stedenbouwkundige grids en de uitstekende infrastructuur produceren een uitstekende locatie voor internationale dienstverlenende bedrijven. Deze bedrijven zorgen op hun beurt weer voor hogere torens, verbetering van de infrastructuur en een heel ander imago van de plek. Dit is een ‘Bohriaans’ standpunt. Karan Barad legt in haar boek “Meeting the universe half way”¹ de nadruk op de verstrengeling van materie en betekenis. Verstrengeling zonder een autonoom onafhankelijk bestaan.

Materie doet en differentieert. Veranderende patronen zijn nooit alleen oorzaak of puur effect. Ze zijn dat wat effectueert, dat wat een bepaalde oorzakelijke structuur in werking zet (of bepaald) en daarmee oorzaak en effect differentieert.²

De voortdurende (re)configuratie van de Zuidas maakt de specifieke fysieke “internationale skyscraper city” kenbaar en diezelfde skyscraper city reconfigureert de grondverschijnselen. Op deze manier kan de plek worden beschouwd al een fysieke arrangement van voortdurende configuraties van lichamelijke - en niet lichamelijke materie en betekenissen.

Wat gebeurt er als ik het waddengebied, of de veenrug wat de Zuidas ooit was, als co - producenten van het huidige landschap bekijk? En wat als ik vanuit verschillende domeinen naar de ruimte kijk. Hoe ziet een filosofische publieke ruimte eruit of een stedenbouwkundige? En als we ervan uitgaan dat al deze tijden en ruimtes met elkaar verstrengeld zijn, en elkaar ook nog eens (mede) produceren, hoe moet ik deze ruimte dan opvatten?

Antwoorden op deze vragen heb ik vastgelegd in een rapport getiteld VU - kenniskwartier. Dit verslag is door professor Koos Bosma, Hoogleraar Architectuurgeschiedenis en Erfgoedstudies aan de VU als voorbeeld en als researchpaper gebruikt in zijn onderwijs module: de creatieve stad, een werkcollegeverband tussen Researchmaster Letteren (Vrije Universiteit Amsterdam) en Bacheloropleiding Informatie- en Interactief Ontwerp (Artez Arnhem).

De studenten deden onderzoek naar de Zuidas en maakten voorstellen voor ingrepen. Bij de eerste presentatie van de onderzoeksresultaten in Enschede was ik als gast commentator uitgenodigd. Tijdens de opening van Bright City Amsterdam Cosmopolism 2025, heb ik mede zorg gedragen voor de invulling van de 'excursie' : oude stad /nieuwe stad: creative city. De studenten hebben tijdens deze excursie verder uitgewerkte versies van hun voorstellen gepresenteerd in de woontoren: New Amsterdam (Mahler 4 van verhuurder Vesteda).

Zelf presenteerde ik de eerste onderzoeksresultaten van de pilotstudie naar de lengtes van enkele logo's op de Zuidas: de ING leeuw, de VU Griffioen en Bruce van AkzoNobel. Waarover later meer. Aansluitend gaf ik een rondleiding over de invloed van het water op de publieke ruimte van de Zuidas . (zie filmpje excursie) Het is altijd weer interessant om te laten zien dat het treinstation een dijklichaam doorbreekt zonder dat je natte voeten krijgt.

Ik heb de Zuidas vanaf ver bekeken. In april bracht ik een bezoek aan Orestad in Kopenhagen waar ook een langgerekte as met zakencentrum, universiteit, nieuwbouw en uitgaanscentra gelegen aan een nieuwe metrolijn vlak bij het vliegveld, wordt gebouwd. Ik heb deze plek vergeleken met de Zuidas om een beter beeld te krijgen van het karakter van de Zuidas t.o.v vergelijkbare situaties elders in Europa. Lopend in dat gebied viel mij o.a. de invloed van een nieuw aangelegde infrastructuur op de marktwerking op. Het bracht het locale karakter van

---

¹ Karan Barad, Meeting the Universe Halfway. Quantum physics and the entanglement of matter and meaning ,2007. Duke Univesity Press

² Karan Barad, Meeting the universe halfway pag 137-139,2007. Duke Univesity Press. Vertaling IJ

globalisering in beeld, zodra ik voet op de bodem zette na het verlaten van de metro. Vanaf het perron zag ik een 'vrijmarkt.' Deze transit - economische ruimtes verraden een 'couleur locale'.

"parallel to a 'global' materialized economic (re)configuration, like a brand new mall and its accompanying parking lot, small economic activities emerge. These small-scale and private activities are related to large 'global' materializations."³

Het verschijnsel globalisering -of internationalisering- produceert telkens verschillen in het wereldlandschap en daarmee lokale componenten.

Door in te zoomen op lokale uitvoeringen van langgerekte markten (Orestad, Istanbul, Mackrong, Amsterdam) wordt meteen duidelijk dat globalisering geen universeel verschijnsel is, dat de wereld egaliseert, maar voor lokale verschillen zorg draagt. (**dia 2 witte en zwarte markten**).

Orestad is in bouw volgorde totaal verschillend van de Zuidas. De nieuwe, onbemande metrolijn voert je door scheefgestelde tunnels. (**dia 3**) Het is alsof je je in Isaac Azimov's Fantastic Voyage bevindt en linksaf slaand spoedig de maag zal bereiken. Alle stations bezitten doorvallend daglicht waardoor je je veel meer bewust bent van de diepte. (**dia 4**) Plotseling zie je een fel helder licht en wordt je uit de tunnels gespuugd. De dunne rails doet aan een achtbaan denken en voert je verder langs nieuwe moderne gebouwen naar de nieuwe stations richting vliegveld. Een nieuwe uitgaanscentrum in Orestad staat er al, er is een groot winkelcentrum, er staan nieuwe bewoonde torens grenzend aan een zeer uitgestekt natuurgebied. In de verte ligt de zee. (**dia 5**) Het zakencentrum bestaat uit opgespoten zand en heuvels van klei. (**Dia 6,7,8**) De enige overeenkomst met de Zuid-as is het idee of plan en het geraas van vliegtuigen.

In 2008 heb ik de nieuwe langgerekte Avinguda Diagonaal met het commerciële centrum en het Forum gebouw in Barcelona bezocht. Ook daar een zeer lokale touch. De wolkenkrabber Torre Agbar markeert de andere kant van de laan, die de stad in tweeën deelt. (dia 9) De Torre Agbar is even hoog als de Sagrada Familia, heeft dezelfde kleuren gebruikt en hij lijkt op een van de toppen van de berg *Montserat*. De wolkenkrabber is een markant teken in de stad. Zoiets als de televisietoren in Berlijn. Ze is overal in de stad zichtbaar. Barcelona heeft een stadsgrid, een plattegrond van kruisende diagonalen. (**dia 10**) Op de kruispunten staan standbeelden of fonteinen en deze trend is bij het 'Forum' en de Torre doorgezet. De geschiedenis produceert differente nieuwe gebieden. De laan is een winkelboulevard met uitgaanscentra gelardeerd met zakelijke bedrijven. Deze zijn lager dan de Torre Agbar. De laan en het ' Forum ' doet eerder denken aan de Arena dan aan de Zuidas.

En over Berlijn gesproken: bij Potsdammer Platz blijft de oude *hub* van Europese wegen in het plein en in de puntige hoeken van de gebouwen tot uitdrukking komen.

Ook de bij de Zuid-as schemert het oude Hollandse polderlandschap met de langgerekte kavels door in de rechthoekige oostwest georiënteerde strokenbouw. In de publieke buitenruimte is het moeilijk vertoeven. De straffe westenwind blaast vrij door de langgerekte oostwest georiënteerde straten en over de pleinen. Enkel de Mahlerkloof biedt nog enigszins beschutting en geeft een gevoel van oude 19- eeuwse stedelijkheid door de smalle straat en hoge wanden van de bebouwing. Alles op de Zuid-as is gericht op beweging. Om snel naar Schiphol te gaan (en vandaar verder), naar een metro of treinstation, of van gebouw naar gebouw.

Het kost moeite om je weg te vinden. Op het metrostation staat niets aangegeven. Als je vanaf het station afdaald naar de plint, staat op de borden naast het station Zuid de naam ABN/amro en toont ze de contouren van de plattegronden van bedrijven. Het is een stippenkaart van logo's.

---

³ Irene Janze. The birth of Radio Orbino, a local, public radiostation along the N242 highway in the Netherlands. 2007. www.burojanze.nl/lectures

(Dia 11)

Wie zich probeert te oriënteren op de Zuidas gebruikt de logo's en gebouwen zoals we kerktorens gebruiken: als richtingaanwijzer waar heen te gaan. **(Dia 12)** Immers de kerken stonden in het centrum van een dorp. **(dia13)**

Het logolengte onderzoek bestudeert de beeldmerken en beschrijft hun lengte. Want net als kerktorens geven logo's een bepaalde tijd aan. En die tijd kan je weer omrekenen naar lengte maten.

Eigenlijk zou je die lengte kunnen vergelijken met de beschrijving van het leven van zo'n beeldmerk. Waar is hij geboren, wat maakte hij mee en waar en hoe oud is hij nu. En dat levensverhaal is eindeloos lang en breed. Het is noodzakelijk om een startpunt te bepalen, want je kunt altijd verder terug. Ook verwijst de selectie van gebeurtenissen - gebeurtenissen, die belangrijk zijn voor de weg die het beeldmerk heeft afgelegd - naar plekken in de wereld waar de gebeurtenissen plaatsvonden. Zo verwijst de griffioen (het beeldmerk van de VU) terug naar de goudzoekers in de Gobiwoestijn. Zij vonden fossiele skeletten van de Protoceratops, een beest dat 85 miljoen jaar geleden leefde. De klauwen van een Therizinosaurus zijn gevonden in hetzelfde woestijngebied, en lijken op griffioenklauwen. Met de kennis van dieren op dat moment reconstrueerden de goudzoekers een dier met vleugels en een leeuwenbek (een griffioen) en vertelden verhalen over hun vermoedde leefwijze.⁴ Zij waren de monsters die het goud bewaakten . **(dia 14)**

De tijd 85 miljoen jaar is lang geleden en de vindplaats: Mongolië bevindt zich ver van de Zuidas.

Welke associatie, iconografie of gebeurtenis ik uiteindelijk selecteer hangt sterk af van het verhaal(= de weg die het logo heeft afgelegd om uiteindelijk op de Zuidas te komen) wat ik over het logo wil vertellen. Waar kijken we naar als we naar het logo kijken en waar bevindt het logo zich nu. Hoe meer de gebeurtenis vertelt over de Zuidas, dus hoe dichterbij de gebeurtenissen bij de Zuidas plaats vinden, hoe belangrijker ik ze vind. Maar een feit over de geboorte van een logo zoals in het geval van de Protoceratops bij de Griffioen, vind ik van iconografisch belang.

Het merendeel van de verzamelde informatie gebruik ik niet. En dat maakt het onderzoek heel arbeidsintensief. Het is alsof ik schilder met informatie. De keuze wat ik weglaat is net zo belangrijk als wat ik selecteer. Het valt te vergelijken met de positieve en negatieve ruimten op schilderijen of andere voorstellingen.

In januari startte mijn onderzoek naar de zichtbaarheid, het uiterlijk van het beeldmerk en het belang van de beeldmerken voor de ontwikkeling van de Zuid-as zelf. Dat belang speelde een grote rol bij mijn keuze voor een beeldmerk.

Zo zijn de beeldmerken van de ABN-amro en de ING gekozen, omdat deze bedrijven van belang zijn geweest voor de ontwikkeling van de as .

" Met de komst van de snelweg en het spoor, *de zuidelijke ring A10 was gereed gekomen met twee belangrijke afslagen naar het gebied en een rechtstreekse verbinding met Schiphol , terwijl in de middenberm een - vooralsnog geïsoleerde - spoorverbinding met Schiphol was aangelegd*⁵, wordt de Zuidas (als begrip voor het eerst gehanteerd vanaf 1988) aantrekkelijk als vestigingslocatie voor bedrijven en hun logo's. (zichtbaarheid vanaf de snelweg en spoor).

De bedrijven zijn op hun beurt weer belangrijk voor de ontwikkeling van de plek. Met name banken zijn belangrijke actoren geweest in de ontwikkeling van de Zuid-as .

---

⁴ Arienne Mayor. Fossil Hunters

⁵ RFPCHT, prof. Mr. van Velten, pag 51, Bureau Erfpacht Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam MMVII, 2007

De ABN/ Amro Bank wenste haar nieuwe hoofdkantoor niet aan de IJ-oeveren te bouwen, zoals de gemeente voorstelde, maar op het terrein van een - naar het Amsterdamse Bos te verplaatsen - tennispark direct ten zuiden van de A10 (ook hier trok de dreiging naar elders te vertrekken de gemeente over de streep).

Hoewel de voorloper van de ING: de NMB, haar kantoor in de negentiger jaren verplaatste naar de Bijlmer, wordt het door haar neergezette 'Atrium' samen met het WTC gezien als pioniers in de ontwikkeling van de Zuidas. De bouw van het Atrium gaf aanleiding tot de aanleg van een nieuwe laan: de Strawinskylaan.⁶

Het beeld van het logo bleek in mijn keuze een grote rol te spelen. Het mannetje 'Bruce' van Akzo nobel deed mij aan Bruce Willis denken, daar lijkt het poppetje toch op, maar ik las in een interview met de directeur dat deze bijnaam naar Bruce Lee verwijst. Het is maar net welke filmheld in een bepaalde tijd icoon is. De net geupdate uitvoering van Bruce doet me denken aan de verheerlijking van de ideale arbeider uit het voormalige Oostblok of de sportmensen Leni Riefenstahl. Het oorspronkelijke ontwerp verwees naar de cubit, een oude (en eerst) geregistreerde lengte-eenheid, maten die met lengtes van armen en duimen, middelvingers en voeten te maken hebben, kortom de menselijke maat en daarmee komen we bij de 'Vitruvian man' van Leonardo da Vinci. (**dia 15**). Deze menselijke maat is echter al van oudsher aan subjectiviteit onderhevig. Hoe lang is een cubit?⁷ Bestaat er een Grieks/Romaanse/ Egyptische menselijke maat? Of een Afrikaanse? Een mannelijke of vrouwelijke maat? Een menselijke maat is altijd onderdeel van verschijnsel en zal dus enkel karakteristieken vertonen of eigenschappen krijgen in relatie. Niet autonoom voorafgaand aan de relatie. Ginette Verstraette verwijst in : *Verstrooide burgers: Europese cultuur in een tijdperk van globalisering*, UVA, Amsterdam, 2001, naar het werk van de kunstenaar Keith Piper. Op pag 27 schrijft zij : "*Piper herinnert ons aan de plaatjes van het primitieve lichaam die door de 19 eeuwse wetenschappelijke blik werden gelanceerd en massaal werden herdrukt in de Europese populaire cultuur.... het is de vraag hoe het zwarte lichaam verschilde van het universele anatomische model dat we kennen van Leonardo da Vinci en dat hier (op de website van Piper, IJ) op de achtergrond te zien is.*" Het is mijns inziens belangrijk om deze maten meteen op te vatten als componenten van een verschijnsel wat wordt bestudeerd. De *vetruviaanse* maat, de cubit of de el, die van oudsher al variatie vertonen, omdat de lengte van duimen, vingers en armen per persoon verschillen, variëren ook in verschijnselen waardoor ze worden geproduceerd. Is dit vreemd? Niet vreemder dan Einstein, die de tijd liet uitrekken of krimpen. Mogen meters die langer en korter worden u iets teveel worden? Geen nood: de uitgestrekt armen van het eerdere logo waren niet enkel gekozen om de mens, de arbeider die het bedrijf sterk maakt, centraal te stellen, maar ook om het corporatieve karakter van de onderneming te accentueren.

---

⁶ Irene Janze: De Zuid-as. Een interne studie voor de Letteren Faculteit van de VU, 2008

⁷ How Long is a Cubit? The following is a discussion of what a cubit measure may consist of in the bible. Eastman's bible dictionary says there are at least 2 measures for the term "cubit": * Standard cubit : elbow to end of middle finger (20"). * Lower forearm cubit : elbow to base of the hand (12"). From Strong's Definitions: cubits Old Testament Hebrew Definition: 0520 'ammah {am-maw' prolonged from 0517; TWOT - 115c; n f AV - cubit 242, measure 1, post 1, not translated 1; 245 1) cubit - a measure of distance (the forearm), roughly 18 in (.5m). Here are several cubits used in the OT, the cubit of a man or common cubit (Dt 3.11), the legal cubit or cubit of the sanctuary (Eze 40.5) plus others. So looking at De 3:11: For only Og king of Bashan remained of the remnant of giants; behold, his bedstead was a bedstead of iron; is it not in Rabbath of the children of Ammon? nine cubits was the length thereof, and four cubits the breadth of it, after the cubit of a man. So realistically, how tall might a giant like Og have been?

De oranje leeuw van de ING doet me eerder denken aan sport, bier en nationale feestdagen, dan aan de wapenkunde van Nederland. Ik vind het opmerkelijk dat een bank voor een dergelijke uitstraling kiest.

In eerst instantie heb ik ook onderzoek gedaan naar het logo van de BP, omdat dit logo van een 'benzinelogo' in een zogenoemd 'groen' logo is veranderd. Een soort zonnebloem. Ook het logo van Ernst en Young vond ik interessant vanwege het grafische ontwerp, maar ook vanwege het bedrijf en haar connecties. Het logo van de Nederlandse spoorwegen had ik geselecteerd vanwege het ontwerp en het belang van de infrastructuur op de Zuidas.

Ik heb rondgelopen en ben bij de bedrijven naar binnen gestapt.

Ik heb maandenlang bezoeken gebracht aan archieven (stadsarchief Amsterdam, IISG, van ontwerp bureau's) en bibliotheken, voornamelijk de bibliotheek van de VU, die voor een jaar , 1 dag per week, een kamer met bureau en computer, kopieer - en bibliotheekmogelijkheden faciliteert.

Ik heb bedrijfseconomisch onderzoek gedaan naar de ING (rijkspostspaarbank, postbank etc) de ABN- amro, haar voorloper de NHM, de opzet van handel en geldverkeer, de Nederlandse zijde en textielindustrie en de koloniën. Ik heb verwijzingen uitgezocht en met experts gesproken.

Gezien de enorme hoeveelheid werk die in het onderzoek van een beeldmerk gaat zitten, heb ik me uiteindelijk tot 4 logo's beperkt.

- 1- De griffioen van de VU(vanwege de plaatsgebondenheid van het logo en omdat de VU mede financier is van het onderzoek),
- 2- de ING leeuw vanwege de verwijzing naar geschiedkundige identiteiten van de lagelanden. .
- 3- Het schild van ABN -Amro
- 4- en AkzoNobel's 'Bruce' .

Omdat het doel van de logolengtes is, meer te kunnen vertellen over de plek waar ze zich bevinden, heb ik het logo van AkzoNobel gekozen. Met dat logo kan ik iets over het zout in de ondergrond van de Zuidas(en Nederland) vertellen. Vanwege de K uit AkzoNobel, van de KZM. Want de Zuidas lag niet altijd op een dijk in een rivierdelta. Ooit lag ze in Suriname en groeide een tropisch regenwoud. Even later (een paarmiljoenjaar), was hij naar het midden van een continent geschoven en lag hij midden in een woestijn. Toen de zeespiegel steeg, ontstond een ondiepe binnenzee en lag de Zuid-as in een zoutmeer. Ach de Zuid-as heeft alles, maar dan wel in de diepte. Bovendien is het woord salaris (zoutrantsoen) van zout afgeleid en dat woord lijkt me voor de Zuid-as heel toepasselijk.

Natuurlijk zal ik ook over het aanboren van zout op kasteel Twickle(bij Hengelo) vertellen. De naam alleen al doet denken aan een roman van Harry Potter. En over de bijdrage van zoutwinning aan de ontwikkeling van het logo.

Inmiddels heb ik twee beeldmerken- de ING de leeuw en de VU griffioen- verder uitgewerkt.

Om een indruk te geven over het werk wat dit logo-onderzoek met zich meebrengt zal ik wat vertellen over het onderzoek naar gebeurtenissen omtrent het logo van de VU : de griffioen. Al bij de aanvraag voor het project logolengte heb ik de verkoop van grond door boer griffioen in 1953 beschreven. Immers in het boek Groei en ontwikkeling van de VU-familie in beeld' staat op pagina 136 :

'..... Zodoende werd de grond van boer Griffioen (!) in Buitenveldert tegen een normale prijs afgestaan. In 1953 werd een terrein van 11 ha. (later zou dat 18 ha. worden) aangekocht tussen

de Amstelveenseweg en de geprojecteerde verlenging van de Parnassusweg, thans bekend als de Buitenveldertselaan.....' Het boek is samengesteld door de Historische Commissie van de Vrije Universiteit en uitgegeven door de Dienst Communicatie, Vrije Universiteit. Echter zonder bronverwijzing.

Het bestaan van deze boer en zijn verkochte grond bleek heel wat moeilijker te achterhalen dan ik had verwacht. Ik speurde voormalige redacteuren op, die boer Griffioen in tijdschriftartikelen of krantenartikelen hadden gebruikt. (Ad Valvas, Trouw) En ja er was een bron geweest, maar waar het verhaal precies vandaan kwam, dat wisten ze niet meer. In de knipselarchieven van de tijdschriften kwam hij in elk geval niet (meer) voor. Sommigen geïnterviewden dachten dat het een 1 april grap was. *'Een hardnekkig gerucht'* kwam ik in mijn onderzoek veel tegen. Sommigen dachten dat het ontwerpbureau dit verhaal tot leven had geroepen. In de archieven van het ontwerp bureau Premsula werd geen melding gedaan van een boer Griffioen. Gegevens van het kadaster bleken door de verandering in de nummering van de kavels niet meer precies te achterhalen. De Boelelaan bestond nog niet, via ingeschatte nummering van de Amstelveense weg en via kaartenonderzoek heb ik alle boerderijen, die er hebben gestaan achterhaald met foto (beeldbank en internet) en eventuele beschrijving van haar bewoners. Geen familie Griffioen. Wel kwamen er veel Griffioenen voor in de provincie Noord - Holland (meer dan waar dan ook in Europa- bron internet) en werden Griffioenen genoemd als landarbeider en molenaars in Ouder en Nieuwer Amstel. De stamboom van de familie Griffioen is uitgebreid uitgezocht (1600 Zegsveld) en de huwelijken, trouwerijen geboortes en sterfgevallen ben ik nagegaan. Ik vermoedde dat er misschien ergens een aangetrouwd familielid Griffioen bestond die een boerderij met grond in zijn bezit had gekregen. Ik heb alle koop van kavels, huizen, boerderijen en grond vanaf de onteigening van de grond van de gemeente nieuwer Amstel voor de stadsuitbreiding in 1921 tot aan 1955 doorgenomen. Nu betreft dit ellenlange lijsten van koop en verkoop van percelen en bebouwing, dus ik kan best iets gemist hebben, maar een Griffioen ben ik er niet in tegen gekomen. Na enkele maanden werd ik toegelaten tot de archieven van de vereniging van de VU, waar de heer van Kinschot mij de verkoop-acte liet zien. Boer Griffioen kwam er niet op voor. Ik begon me net een 'mythbuster' te voelen. Ik begon de hoop op het bestaan van boer Griffioen langzaam op te geven. Maar juist op dat moment begon meneer van Kinschot allerlei mensen te achterhalen die absoluut wisten van het bestaan van een boer Griffioen. Enkel niemand wist hoe het *precies* zat. Via de verkoopacte van meneer van Kinschot had ik wel de juiste kavelnummering. Uiteindelijk kwam ik via, via uit bij Prof. S. Griffioen, hoogleraar cultuurfilosofie, die op dat moment in Texas verbleef. Hij mailde: *"Aan de Amstelveense weg heeft inderdaad de boerderij 'Zorgmeer' van Jan Griffioen en Maria Verburg gestaan. Deze boerderij lag tov de VU wat verder naar het zuiden, aan de overkant van de weg (het meeste land is nu Amsterdamse bos). Het familie verhaal was altijd dat premier Den Uijl op land woonde dat tot de boerderij had behoord; mijn vader meende dat de VU voor een deel ook op dat land stond."*

Professor Sander Griffioen heeft een familie album met foto. Een bezoek aan professor Griffioen is in voorbereiding.

Over de verkoop van de grond aan de VU, weet professor Griffioen niets. Wel wie (Brinkman) het verhaal over boer Griffioen heeft gelanceerd en waarom.

Waarom was het vinden van boer Griffioen zo belangrijk voor me. Met de boer kon ik een geologische tijd over de Zuidas binnen halen. De logolengte van het beeldmerk wordt opgebouwd door verschillende gebeurtenissen in de tijd, omgerekend naar lengte eenheden, op elkaar te stapelen. Bijv 100 jaar is 1 cm, en zo de **logolengte** berekenen. Maar we meten ook of de plek van invloed is op de beeldmerken. Vindt de gebeurtenis ver van de Zuid-as af plaats dan vindt een ruimtelijke correctie plaats. De ruimtelijke aftrekfactor.

Door de VU staat de Griffioen op eigen grond en haalt hij een geologische 'zuidas' lengte binnen.
Zie dia 16

Immers de agrarische activiteit kon in de omgeving van de Boelelaan plaatsvinden door inpoldering van de daar aanwezige voor landbouw (boekweit), zout en brandstof afgegraven veenheuvelfrug aan de Amstel: Amstelveen. Het 'amstel veen' groeide op door strandwallen afgesloten moerasgebieden. Die zich ontwikkelden op smeltwaterafzettingen in een ijsbekken. Want net als de VU tegenwoordig de rand van de Zuid-as markeert, markeerde hij 370 000 jaar geleden ook al een grens van een ijsbekken (de gletsjertong stopte ongeveer bij de VU en Buitenveldert ligt op een ondergrondse stuwwal), maar de Zuid-as warmde op. De grote veenrug aan de Amstel ligt dus op een oude gletsjertong.

(dia 17 ijsbekken)

De ijstijd markeert op haar beurt een geologische periode. Het ijs schuurde over de ondergrond veroorzaakte heuvels en dalen. In de warmere periode die op de ijstijd volgde, smolt het ijs en werd het bekken opgevuld met allerlei kleiige smeltwaterafzettingen. Strandwallen sloten de kust af, waardoor er moeras ontstond. Er groeide veen tot wel 10 meter dik. Het afwatering patroon van het veen is grilliger geweest, maar het 'amstel veen' ligt grofweg tussen de Schinkel/ Kostverloren kade en de Amstel. (ongeveer de vorm van het ijsbekken zie dia 17) De veenplak op het oude ijsbekken verdeelt bij de Amstel Amsterdam grofweg in West en Oost Amsterdam. Het westen bestond uit een aangesloten veenrug. Door de bescherming die de strandwallen, parallel lopend aan de Noordzee, boden. De inbraken van de Zuiderzee ten oosten van de Amstel produceerden vele meertjes, rivieren en geultjes en maakten aaneengesloten veengroei onmogelijk.⁸

Dit komt tot uitdrukking in een asymmetrische opbouw van de stad, een verschil tussen de westkant en de oostkant van de Amstel.⁹

Vanuit het westen was de stad via land te bereiken. De westzijde van de stad heeft daardoor altijd het karakter van een woon-werk gebied gehad. Van de grachtengordel tot en met de westelijke tuinsteden. De grens ligt bij de Haarlemmermeer en het IJ. Ten westen van de schinkel kon water en wind wel huishouden. De ondergrond was zanderig en werd uiteindelijk gebruikt voor het ophogen van landbouwgrond tot bouwgrond. Schiphol ligt op de plaats waar de vroegere schepen op hol sloegen vanwege een stormgat. Het oosten kon alleen via het water bereikt worden. De moerassige, slecht betreedbare ondergrond zorgen voor stadsuitbreiding in de vorm van eilanden en kleinere woonwijken. Het oostelijk deel kreeg een perifeer karakter. Nog altijd zien we de wegen in Amsterdam oost doodlopen op de Wibautstraat.

Amsterdam zuid en west bezit een fijnmazig netwerk van wegen met langlopende uitvalswegen vanaf de Dam naar Zuid en Buitenveldert. Hier werkt de ring A10 als verdeler.

Het rijke handelsdeel van Amsterdam is dus al eeuwen no/zw georiënteerd, ligt grof weg binnen de Kostverloren kade en de Amstel en volgt de oude ijs tong. Met de Zuidas, die als een stuwwal het eindpunt van gletsjer markeert.

Natuurlijk, het kan niet zoals in een gis systeem als een overtrekpapiertje exact over elkaar worden gelegd. De positie van de VU t.o.v de ijstong is niet exact te achterhalen. Want de nauwkeurigheid van het kaartbeeld van het ijsbekken wordt vooral bepaald door de hoeveelheid boorgegevens waarmee het bekken getekend kan worden en dat zijn er niet zo heel veel. (Wim de Gans TNO, email). Het verleden ligt net zo uitgestrekt en open voor ons als de toekomst.

Voor mijn verhaal over de logolengte zijn de verwijzingen en hun posities goed genoeg. Dit is wellicht een verschil tussen wetenschappelijk en artistiek onderzoek. Ik kan me voor mijn logolengte deze variatie in plaatsbepaling makkelijk veroorloven. Professor Griffioen heeft mij verteld over zijn familie en hoe hij als kleine jongen op het bordes van de boerderij van zijn opa stond. Hij heeft foto's van de boerderij en hij gaf mijn archiefonderzoek opeens een persoonlijk gezicht. En dat is een belangrijk criterium voor me.

⁸ Atlas Amsterdam, C.Dijkstra, M. Reitsma, A.Rommerts; Toth, 1999, pag17,18

⁹ voor een uitgebreide beschrijving over de ondergrond, waterlopen, stadontwikkeling en planning verwijs ik naar Atlas Amsterdam, Dijkstra, Reitsma, Rommerts; Toth, 1999

Boer Griffioen bleek de *missing link* (een koppelstuk) in mijn beschrijving over het beeldmerk van de VU op de Zuidas.

Ik merk dat ik bij het onderzoek naar een beeldmerk telkens iets kies waarom heen de beschrijving wordt gevlochten. Bij de ING leeuw is dit Johannes Vermeer. (**dia 18**) Op het schilderij 'de officier en het meisje' komt de oranje generaliteitsleeuw (**dia 19**) op een kaart van Holland en West Friesland voor. Dat stelt me in de gelegenheid te vertellen over de verwijzing naar de leeuw van Juda en het calvinisme, de Leo Belgicus en de leeuw van oranje in wapen van Willem van Oranje. Als we twee diagonale trekken over de kaart van van Berckenrode zoals hij geschilderd is door Vermeer, komen we in het midden bij Utrecht uit. Misschien is dit een verwijzing naar de Unie van Utrecht waar de Lage Landen van (17 of) 18 tot 7 provinciën werden gereduceerd. In de twintigste eeuw begonnen de Nederlanden met 11 provinciën en nu zijn het er twaalf. Misschien dat in de komende eeuw een provincie onder water loopt, dan heeft Nederland weer 11 provinciën. Ach de lage landen liggen in een delta. (Water en wind zijn belangrijke actoren voor de vorm van Nederland). De Nederlanden meanderen mee met het water.

Door de kaart op het schilderij kan ik vertellen over het gebruik van het Renaissance perspectief in het panoramisch stadsgezicht. Over de verandering van projecties en de landmeetkunde, en de opkomst van de cartografie in de lage landen (, eind 15 e eeuw, begin 16e eeuw) met min of meer 'correct geometrisch' uitgevoerde stadsplattegronden op uniforme schaal weer gegeven en met het gebruik van een parallel perspectief.¹⁰ Daarbij doe ik dan weer Leonardo da Vinci aan die gebruik maakte van kleuren om hoogteverschillen op een kaart aan te geven. Leonardo maakte zeer exacte orthogonale stadsplattegronden, gebaseerd op het werk van Alberti(1430). De laatste introduceerde het lineaire perspectief en verdwijnpunten.

Heel belangrijk is dat de toeschouwer vanaf dat moment het middelpunt wordt van de wereld op het schilderij. Vermeer geeft me de gelegenheid wat te vertellen over het gebruik van de camera obscura en de doodverklaring van Huygens aan de schilderkunst door de uitvinding van dit instrument.

Er is veel gerekend aan de kaart die Vermeer gebruikt: de kaart van Holland en West Friesland van van Berckenrode, een belangrijke familie van kaartenmakers. Kaartenmakers waren in die tijd ook uitgevers, etsers, schilders en militaire strategen. Vermeer veroorlooft zich vrijheden bijvoorbeeld in kleur, maar ook zijn de diagonalen uitgerekt. Welke methode Vermeer ook gebruikte(waar ik wat over zal zeggen), mij interesseert de meetkundige en bijna abstracte voorstelling. De kaart van Holland en West Friesland is op het schilderij gedraaid t.o.v. hoe wij heden ten dage gewend zijn naar de kaart van Nederland te kijken. Door deze oostwest oriëntatie lijkt de kaart verdacht veel op de kaart van Amerika met het IJ en de Haarlemmermeer als grote meren. Is Amerika nu getekend naar wat de kaartenmakers zagen, of heeft de wereld zich aangepast aan de tekeningen? Heeft de wereldkaart zich aangepast aan onze waarneming? Hoe we ons de wereld voorstellen? En dan te weten dat de atlassen van Bleau de hele wereld overgingen?

In het schilderij brieflezende vrouw, wat zich vlak bij de Zuid-as in het rijksmuseum bevindt, is op de kaart ingezoomd. Doorgaans produceert schaalvergroting (inzoomen) lokalisatie. Zoals Fokke en Sukke inzoomen op straatniveau met de daarop achtergelaten afval, zoals munten, cola blikjes of cappuccino kopjes. (**zie dia 19**)

Maar in het geval van de brieflezende vrouw wordt de kustlijn een kustlijn die overal kan liggen. Weer roept het de vraag op of de kustlijnen er eigenlijk overal hetzelfde uitzien? Of staat de kustlijn van de Schelde model voor alle andere? De oranje leeuw, een schilderachtige versiering, is verdwenen. De 'decoratieve elementen', de cartouches en het wapen zijn eraf. Voor je gevoel is

---

¹⁰ P.j. Margry, P. Ratsma, B.M.J. Speet Stadsplattegronden : werken met kaartmateriaal bij stadshistorisch onderzoek, Historische Vereniging Holland, 1987, pag11,12,13

de kaart te groot, wij zijn gewend met een 'camera-oog' te kijken. Het schilderij verkrijgt er grote vlakverdelingen van en het hoofd van de vrouw staat precies voor de kronkelige landkaart.

(Dia 20).

De abstractie en het gebruik van vlakken en weinig kleuren brengt mij naar voorstellingen over de wereld en de filosofische ruimte van Descartes en Spinoza. Die beiden dicht bij de Zuidas leefden. Hoe we de wereld zien is ontsproten uit een gevoelige hersenkaart. En hoeveel werelden zien we tegelijk als een film in onze hersenen afdraaien kijkend naar het schilderij van Vermeer? Stellen wij ons samen met de brieflezende vrouw een bepaalde wereld voor? Zappen we van wereld naar wereld? Verdwijnen we niet langer van onszelf bewust in allerlei voorstellingen van werelden in plaats er het middelpunt van te zijn? **Hier is toevoegen over agency's?** Dit zal in de logolengte van de ING leeuw behandeld worden.

De leeuw voert ons verder in de heraldiek of wapenkunde van het koningshuis en de stadhouders(is de officier in het schilderij een stadhouder? Een plaatsvervanger? Een luitenant?). De wapenkunde neemt ons mee naar Fillips de Tweede waar de Hollandse leeuw haar zwaard kreeg, Karel de Vijfde, Karel de Stoute, Philips de Goede en de ridders uit de 12 eeuw. De leeuw als symbool (van kracht, macht en beschermer) komt overal ter wereld voor.

Foto chinees restaurant toevoegen

Waarschijnlijk reisde hij ooit via een oude zijderoute richting Europa. Vanuit India naar Perzie en vandaar verder. De ridders brachten via kruistochten de leeuw weer terug naar het land van Jezus. De leeuw werd door Augustinus (12 eeuw) gezien als symbool voor Christus, de verdediger met het woord. De leeuw reist nog steeds.

Mij interesseert de kleur. Want lang voor Willem van Oranje komt de oranje kleur al voor op prenten over de ridderzaal in de boeken van Blokker, op vaandels en op schilden. Over de kleur heb ik nog niet zoveel kunnen vinden. Wel beschrijft Hubert de Vries in zijn boek Wapens van de Nederlanden¹¹ dat de leeuw als symbool van het heilige Roomse rijk via de wapenuitrusting van vorsten en hun bevelhebbers in de militaire organisatie terecht komt. Een hoge officier had een gouden leeuw, een lagere officier een gekleurde leeuw. (pag21). Een bevriende textiel kunstenaar¹² wees mij op het plantje Meekrap waar de Zuidelijke Nederlanden in de riddertijd vol mee stond. Met behulp van urine (en wat later aluin) kreeg het wortelsap van de Meekrap plant een oranje kleur. Dat werd gebruikt om stoffen en draden te kleuren. Het ligt voor de hand dat de kleur oranje populair was om de vaandels mee te borduren. Het was in overvloed voorradig. Zo is de mens als actor weer onderdeel van materialisaties. Een materialisatie die ook weer onderdeel is van een bodem, een plek op een bepaalde tijd. Want Meekrap geeft me de kans wat vertellen over de meanderende kust met haar Vlaamse klei en daarmee over de Zeeuwse ondergrond.

De selectie in het onderzoek naar de logolengtes lijkt op 'darwinistische' wijze te geschieden. Het is niet een eenmalig verhaal met een definitief eind ontwerp, maar eerder een vorm van 'natuurlijk selectie en design'. Een 'trial and error' methode en de best mogelijke 'fit' van de puzzel komt bovendrijven. Welke verhalen overleven zijn cumulaties, als grote aantallen verhalen over gebeurtenissen in reeksen opgestapeld tot dit 'tijdelijke' tussenproduct: de logolengtes van de Zuid-as. Ik ben als auteur onderdeel van het verschijnsel, en heb veel invloed op de keuze van de verhalen. Ik merk dat ik meer affiniteit heb met geologische, filosofische en kunst-historische verwijzingen dan andere verwijzingen. Ik bezit op die gebieden ook de meeste expertise.

---

¹¹ Uitgeverij Jan Mets, 1995. Een uitstekend en uitgebreide wordt ingegaan op de herkomst en de ontwikkeling van wapens van bestuurlijke organen in de Nederlanden. Met heel veel verwijzingen. Wel begrijp je meteen waarom heraldiek niet meer populair is in Nederland. De hoeveelheid graven, hertogen, stadhouders en koningen duizelt je om de oren.

¹² Ariaan van Walsum was zo vriendelijk mij deze informatie te verstrekken.

Tot slot twee conclusies:

1 het aantal verwijzingen is eindeloos lang. Wat ik wel of niet kies, hangt af van welk verhaal ik interessant vind om te vertellen. Dat verhaal is telkens gerelateerd aan kunst(geschiedenis), cartografie, filosofie en geologie. Dat ligt het dichtste bij me.

2.Het uitzoeken is een gigantisch werk

Daarom ben ik voornamelijk aan het beperken tot het beschrijven en berekenen van 2 logolengte de ING leeuw en de VU Griffioen.

De voortgang.

Verder voortgang met de beschrijvingen van gebeurtenissen en het uitrekenen van de lengtes.

Website logolengte.nl (=gereserveerd)

Berekenen van de lengte(VU en ING) en het maken van ruimtegrafiek.

In oktober ben ik tijdens de geschiedenis week met een 'logolengte kar' op de Zuid-as.

Ik ben bij lange na niet op het punt waar ik gedacht had te zijn na vijf maanden onderzoek. Helaas ben ik ook vertraagd door de gevolgen van een ski ongeluk, waardoor ik veel minder kon werken. Toch beginnen de logolengtes zich langzaam af te tekenen. Het komende half jaar ga ik dan ook door met het onderzoek.

Waar het uiteindelijk op uitdraait in beeld weet ik nog niet. Ik laat het nog open . Het zou een in glas gegraveerde (logolengte-) hoogtelijnen kaart kunnen worden. Een boekje met tekeningen. Een website(die komt er in ieder geval). Een presentatie met "informatiepunt". Een film. Gegoten logolengte palen (dia 21). Ik ben er wel al mee bezig, maar wil dat los houden in mijn hoofd.